

*В. В. Петрушевська,
к. держ. упр., доцент, доцент кафедри "Фінанси",
Донецький державний університет управління*

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ У ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЕКОНОМІКИ

У даній статті визначено основні цілі, завдання та критерії фінансової безпеки держави. Розглянуто роль фінансової політики в забезпеченні економічної й національної безпеки, розкрито відповідний механізм підвищення конкурентоспроможності й економічної безпеки держави. Проаналізовано структурний взаємозв'язок основних завдань системи фінансової безпеки держави.

In this paper the main goals, objectives and criteria for financial security. The role of fiscal policy in ensuring economic and national security, expand the mechanism of increasing competitiveness and economic security. The structural relationship of the main objectives of financial security.

Ключові слова: фінансова політика, економічна безпека, фінансова безпека, конкурентоспроможність, економічне зростання.

Key words: financial policy, economic security, financial security, competitiveness, economic growth.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ. ЗВ'ЯЗОК З НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Економічне зростання є ключовою політекономічною метою держави й найважливішим фактором успіху країни в середньо- і довгостроковому періодах. На сучасному етапі розвитку України першочерговим є створення такої системи, яка б сприяла виникненню належних стимулів до забезпечення відповідального управління фінансовими ресурсами держави й проведенню економічної політики, спрямованої на реалізацію стійкого економічного росту.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ. ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ ПИТАНЬ

Дослідженню проблеми формування фінансової політики держави присвячено значну кількість робіт вітчизняних та закордонних вчених-економістів. Початком дослідження проблем економічної й національної безпеки в Україні можна вважати 16 січня 1997 року,

коли була затверджена Постанова "Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України" [4]. У цей період аналогічні документи були прийняті й в інших пострадянських країнах. У 2003 році Концепція втратила чинність з прийняттям Закону "Про основи національної безпеки України" [3]. Ці життєво важливі документи не тільки спрямовані на створення конструкції економічної безпеки, але й установлюють критерії й параметри, які характеризують національні інтереси в галузі економіки.

На сьогоднішній день в економічній літературі представлений досить різноманітний спектр думок щодо можливостей забезпечення безпеки економіки держави. Дане дослідження є поглибленням аналізу взаємозв'язку державної фінансової політики і процесів забезпечення економічної й національної безпеки.

ЗАГАЛЬНА МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є дослідження ролі фінансової політики в процесі забезпечення економічної й національної

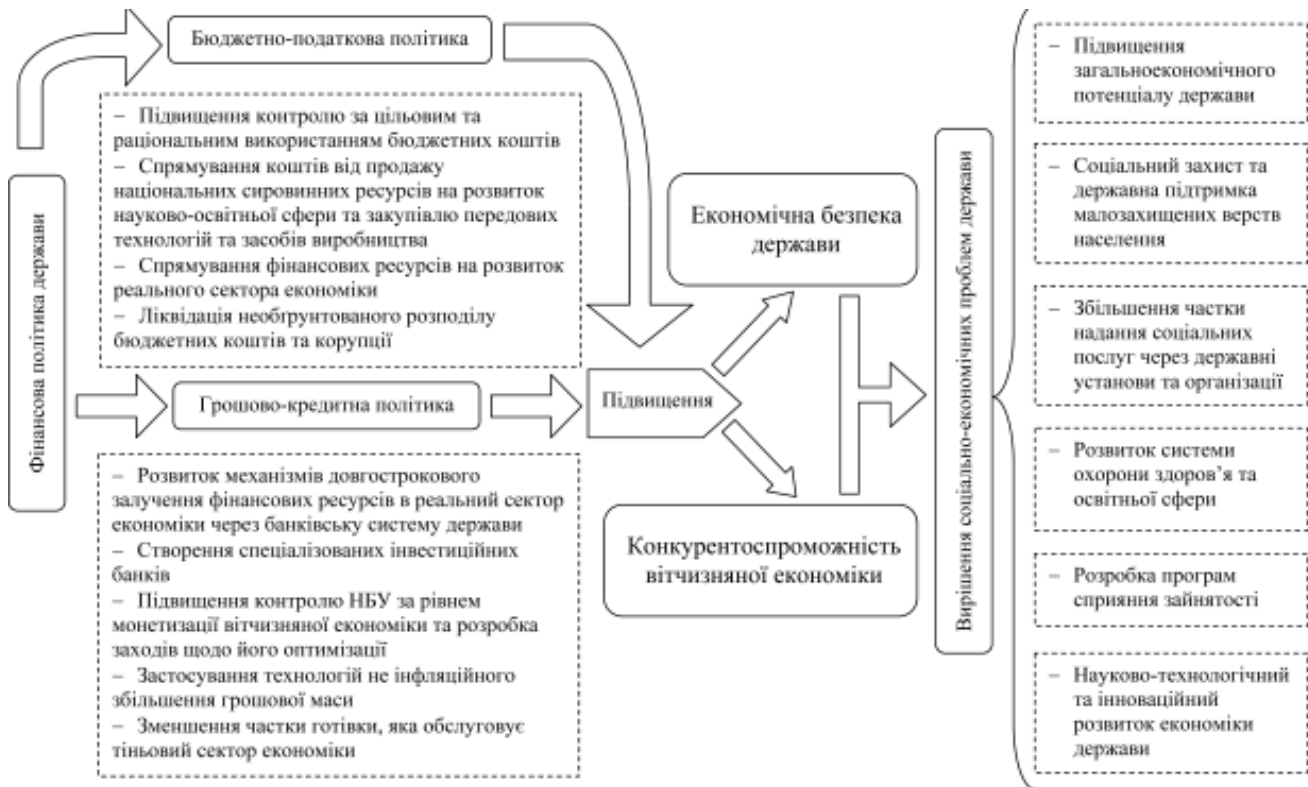

Рис. 1. Механізм підвищення конкурентоспроможності й економічної безпеки держави

безпеки, розкриття механізму підвищення конкурентоспроможності й економічної безпеки держави, аналіз структурного взаємозв'язку основних завдань системи фінансової безпеки держави.

ВИКЛАДАННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Обґрунтування отриманих результатів

У формуванні й розвитку економічної й соціальної структури суспільства значну роль відіграє державне регулювання, здійснюване в рамках прийнятої на кожному історичному етапі політики.

Державні фінанси в умовах ринку сконцентровані на завданнях регулювання руху централізованих фінансових потоків та визначення вектора руху всіх фінансових потоків у країні, що відповідає пріоритетам і цілям державного регулювання економічної політики [2].

Дослідження показує, що економічна безпека допускає підтримку національної економіки на такому рівні розвитку, який забезпечує подальший економічний зріст і здатний протидіяти впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

У сучасних умовах до числа пріоритетів, які визначають стратегію економічної безпеки як основної частини національної безпеки держави, відноситься досягнення граничних значень ресурсного потенціалу й можливостей його розвитку, а також рівень ефективності впровадження й використання інноваційних ресурсів.

Необхідність переходу економіки на інноваційний шлях розвитку визнана інтелектуальною й владою елітою. Перспектива стати сировинним додатком світової економіки для країн пострадянського простору не є привабливою. Залежність України від

експорту металів і зерна та імпорту капіталу, високі технології, нафти й газу не дозволяє говорити про сформовану систему економічної безпеки й про можливість завоювання міцних позицій у світовому просторі.

Загальновідомо, що ключем до забезпечення економічної безпеки держави є конкурентоспроможність всієї її промисловості.

Розглянемо стратегію держав Євросоюзу в області прогресу в економіці.

У березні 2010 року у Брюсселі була схвалена нова європейська стратегія економічного розвитку на найближчі 10 років — "Європа 2020: стратегія розумного, стійкого й всеосяжного росту".

"Європа 2020" установлює три основні фактори зміцнення економіки: розумне зростання, розвиток економіки, заснований на знаннях і інноваціях, стійке зростання, створення економіки, заснованої на доцільному використанні ресурсів, екології й конкуренції, всеосяжне зростання, сприяння підвищенню рівня зайнятості населення, досягнення соціальної й територіальної згоди.

Головною метою цієї стратегії є підвищення продуктивності й ефективності національних економік країн ЄС. Дослідження показують, що саме продуктивність служить ключем до формування конкурентоспроможності всієї економіки промисловості й сфери обслуговування європейських країн [8]. Дослідження показують, що зростання продуктивності в ЄС тісно корелює з тими змінними, які відбивають здатність компаній до використання наукових факторів виробництва.

Рада ЄС, проведена у Брюсселі, надає особливого значення високим технологіям, підвищенню інно-

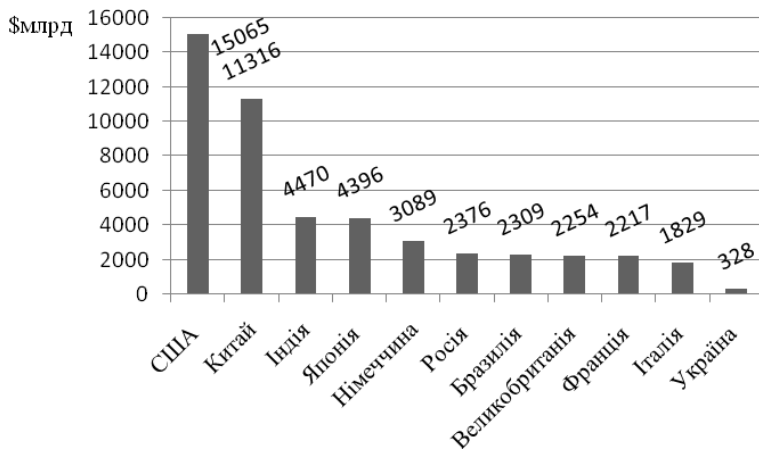

Рис. 2. Країни-лідери за розміром валового внутрішнього продукту у 2011 році [6]

ваційної активності компаній, які сприяли росту продуктивності всієї промислової сфери, конкурентоспроможності випуску продукції на міжнародному ринку. Це сприяє проведенню ефективної державної політики в області фінансових і соціальних перетворень, посиленню економічної й національної безпеки країни.

Необхідно відзначити, що фундаментальну роль в зростанні продуктивності грає людський капітал, що відкриває широкі можливості розвитку освіти й науки.

Зростання продуктивності й економічне процвітання нації залежать від уміння й компетенції державної влади мобілізувати інтелектуальну й продуктивну частину населення, тому що людський капітал виступає невід'ємним фактором науково-технічного прогресу. Знання й здатність використовувати їх ефективно є ключовими умовами формування конкурентоспроможності національних економік [8]. Тому в процесі формування вітчизняної фінансової політики необхідно розробити механізми відродження сфер виробництва шляхом впровадження передових технологій, новітніх засобів виробництва, здатних випускати конкурентоспроможну продукцію. Безумовно, такі заходи вимагатимуть значних фінансових витрат держави за рахунок використання національних сировинних ресурсів, які сьогодні є джерелом валютних надходжень і поповнення бюджету.

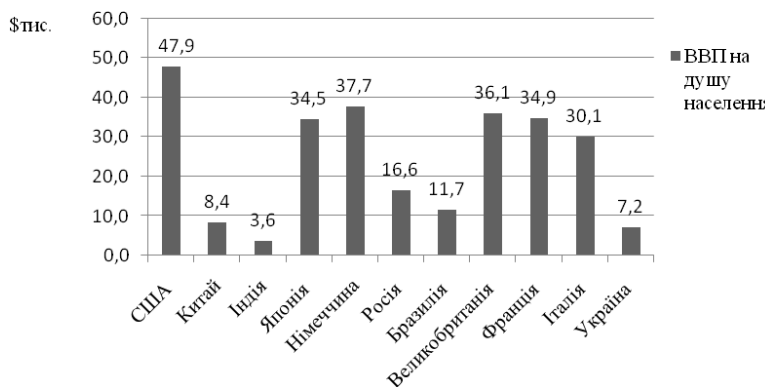

Рис. 3. Валовий внутрішній продукт країн світу на душу населення у 2011 році

Дослідження питань конкурентоспроможності й економічної безпеки вимагає створення механізму впровадження Концепції економічної безпеки, куди повинні увійти питання: забезпечення ефективності використання національних сировинних ресурсів; розробки державної програми з поетапного відродження промисловості; ефективного управління інвестиціями; науково обгрунтованого управління інноваціями; відродження наукової й освітньої сфер; створення конкурентоспроможної сфери промисловості; соціально-економічної політики. Механізм підвищення конкурентоспроможності й економічної безпеки держави представлений на рис. 1.

Причиною низького рівня конкурентоспроможності вітчизняної промисловості на міжнародному ринку є те, що Україна входила в ринкову економіку з високим ступенем монополізації виробничої сфери й з неконкурентною продукцією. Загрозу вітчизняної економічної й національної безпеки представляють минулі роки економічного реформування, супроводжувані багаторазовим спадом виробництва й значним скороченням економічного простору.

Стан і зростання економіки вимірюють багатьма показниками, найважливішим з яких є розмір ВВП країни. Сьогодні в десятку країн з найбільшим ВВП входять США, Китай, Індія, Японія, Німеччина, Росія, Бразилія, Великобританія, Франція, Італія (рис. 2). Однак за рівнем добробуту, вимірюваному величиною ВВП на душу населення, Китай, Індія, Бразилія й Росія залишаються далеко від першої десятки (рис. 3). Обсяг ВВП Китаю, Індії й Бразилії досягнутий у значній мірі за рахунок чисельності населення.

В Україні, за даними Держкомстату, в 2011 році були наступні показники стану й росту економіки: номінальний ВВП — 1314,0 млрд грн., темп його росту — 121,4%, реальне зростання економіки (вимірюване темпом росту реального ВВП) — 105,2% [5]. Для порівняння: у Франції реальне зростання економіки в середньому за останні десять років становило приблизно 101,1% [7]. При збереженні співвідношення темпів економічного росту відставання України від Франції (за обсягом ВВП) можна оцінити приблизно в 50 років (рис. 4).

Завдання економічного росту й підвищення добробуту населення в Україні може бути вирішено тільки за умови підвищення ефективності використання фінансових ресурсів держави. Цей шлях пройшли всі економічно розвинені країни, які зробили ставку не на ресурси екстенсивного росту, а на інтенсифікацію економіки, що дозволяє їм підтримувати необхідні темпи економічного росту при високому рівні добробуту.

Тільки система конкурентної ринкової рівноваги може забезпечити такий роз-

поділ національного продукту, який зробив би можливим максимальне споживання (як особисте, так і виробниче), створюючи умови для максимальної ефективності виробництва. Отже, державні фінанси підкоряються законам раціонального розподілу, що, однак, зовсім не применшує їхньої ролі. При цьому ступінь участі держави не можна оцінювати лише за обсягом прямих державних інвестицій. Держава не може й не повинна брати на себе завдання забезпечення економічного росту тільки на основі державних інвестицій, але може й повинна за рахунок фінансових ресурсів позитивно змінювати структуру виробництва.

Економічно ефективна держава — це держава, що відстоює свої національні інтереси й забезпечує свою національну безпеку в певний час і за даних обставин в умовах необмеженої міжнародної конкуренції.

Як найважливіший елемент економічної безпеки країни в сучасних умовах — фінансова безпека — є основною умовою здатності держави здійснювати фінансову політику у відповідності зі своїми національними інтересами.

Фінансова безпека відбиває стан і готовність фінансової системи держави до своєчасного й надійного фінансового забезпечення економічних потреб у розмірах, достатніх для підтримки необхідного рівня економічної й військової безпеки країни.

Фінансова безпека досягається діяльністю у фінансовій сфері й у сполучених з нею сферах: економічній, соціальній, міжнародно-фінансовій тощо. Тому концепція й стратегія фінансової безпеки повинні знаходити висвітлення в концепції й державній стратегії економічної безпеки, в економічній, бюджетній і грошово-кредитній політиці тощо. Стратегія фінансової безпеки повинна також забезпечувати досягнення основних цілей національної безпеки.

Основні цілі й завдання забезпечення фінансової безпеки держави: визначення факторів, що впливають на фінансову й виробничу діяльність, їх формалізація; побудова системи обмежень, що ліквідують ненавмисний і навмисний вплив.

Створення системи фінансової безпеки — евристичний процес, що полягає в рішенні багатокритеріальних завдань (рис. 5), що вимагають участі високопрофесійних фахівців у

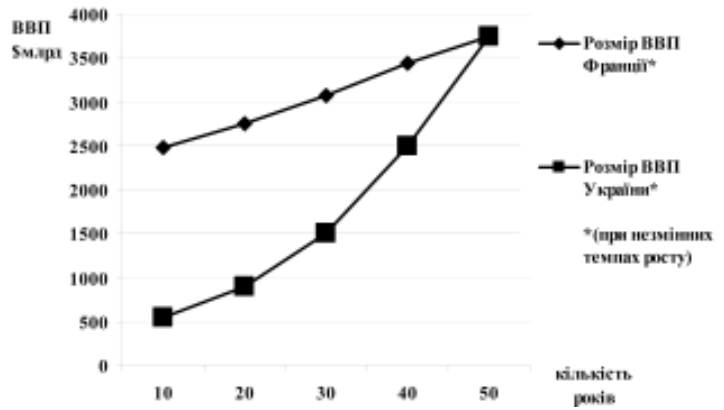

Рис. 4. Відставання України від Франції за показником ВВП (при збереженні темпів економічного росту)

різних областях. Ці завдання повинні вирішуватися органами державної влади з метою забезпечення безпечного й ефективного функціонування не тільки елементів фінансової системи держави, але й всіх взаємозалежних з нею ланок державного управління.

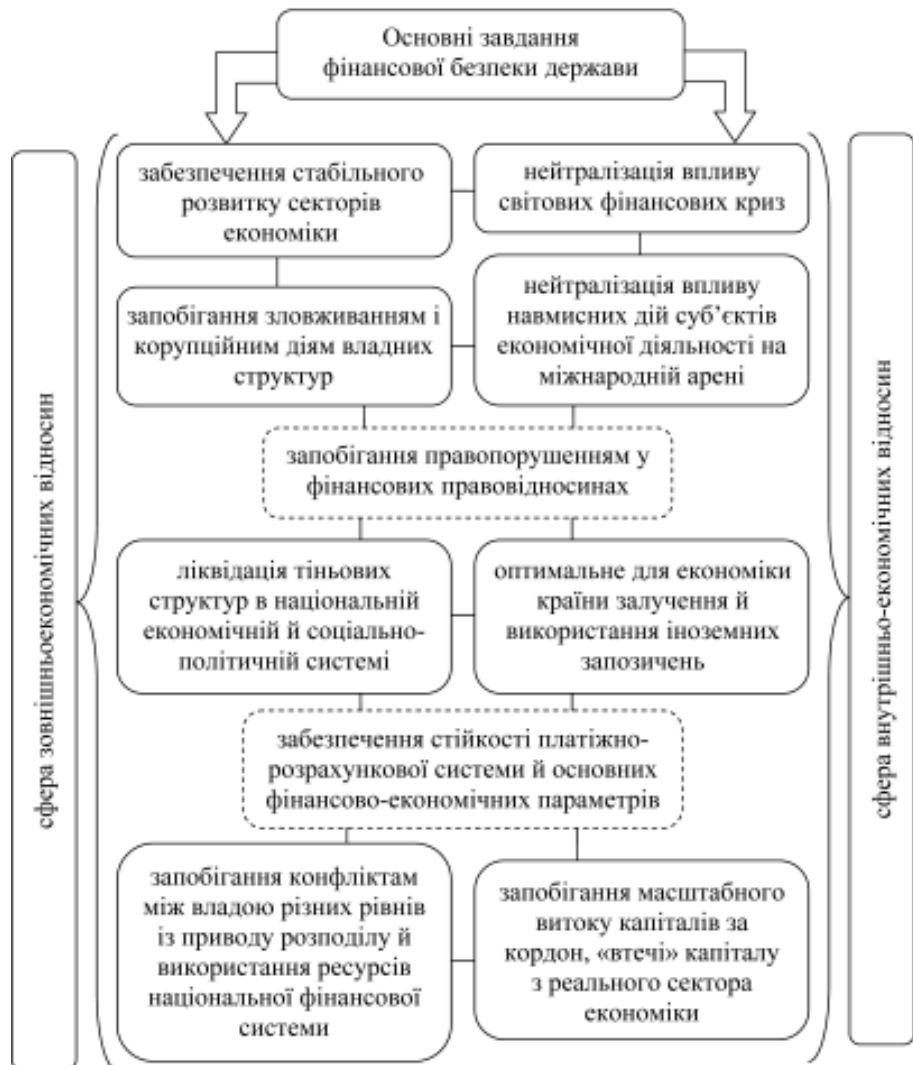

Рис. 5. Структурний взаємозв'язок основних завдань системи фінансової безпеки держави

При визначенні критеріїв фінансової безпеки на-самперед виділяють систему показників, що характеризують макроекономічний стан суспільства: індикатор результатів економічної діяльності держави — ВВП (валовий внутрішній продукт); індикатор доходів працівників і валового прибутку економіки — ВНД (валовий національний дохід); темпи інфляції; величина державного боргу; стан золотовалютних резервів і стабілізаційного фонду; показник вартості життя населення — індекс споживчих цін; показник "здоров'я" економіки — розміри тіньового бізнесу; показник зайнятості населення — рівень безробіття; стан державного бюджету по доходах і витратах; стан матеріальної бази виробництва — зношування основного капіталу; характеристика потенційних можливостей народного господарства — темпи зростання виробництва, динаміка інвестицій тощо.

Економічна безпека, зокрема її складова — фінансова безпека, виражається не тільки в захищеності національних інтересів держави, але й у готовності й здатності інститутів влади створювати механізми реалізації й захисту національних інтересів розвитку економіки, підтримки соціально-політичної стабільності суспільства.

У зв'язку з тим, що існують загрози фінансової безпеки, якими виступають нестійкість фінансової системи, слабкий розвиток інфраструктури фондового ринку, ріст внутрішнього й зовнішнього боргу, криза інвестиційної сфери, низька ефективність бюджетно-податкової системи, дисбаланс у динаміці макроекономічних показників, то для забезпечення фінансової безпеки необхідне створення таких умов функціонування фінансової системи, при яких практично виключається можливість зловживання фінансовими засобами й переорієнтації фінансових потоків у незакріплені законодавством сфери їхнього використання. При цьому економічні відносини повинні бути сформовані таким чином, щоб була можлива концентрація державних фінансових потоків в обсягах, необхідних для виконання покладених на державу завдань і функцій.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підводячи підсумки, можна стверджувати, що фінансова політика відіграє значну роль як джерело економічного росту, причому первинною є політика витрат, а політика доходів повинна розроблятися виходячи з конкретних умов всієї економіки й цілей, які стоять перед державою. Важливе значення в процесі забезпечення економічної безпеки держави має бюджет, за допомогою якого держава може, вирішуючи конкретні завдання, створювати умови для економічного росту в країні. Особливе значення для економічного росту мають критерії фінансової безпеки при складанні бюджету на наступний плановий період, яких повинна дотримуватись держава заради збереження макроекономічної стабільності, що на сьогоднішній день є особливо актуальним для України.

В Україні підхід до розробки Концепції економічної безпеки повинен бути продуманим і гнучким. Для

успішного розвитку Україні необхідні високі темпи економічного росту з урахуванням середньострокової перспективи та структурних особливостей секторів економіки.

Експорт сировини (металів і зерна) не забезпечує ані нагромаджень, ані економічної ефективності. У цих умовах найбільшу загрозу економічній безпеці країни представляє тіньова економіка, яка досягла небезпечних масштабів.

Дослідження дають підставу стверджувати, що тіньова економіка — це не просто сукупність економічних злочинів, спричинених певними фізичними і юридичними особами, а складна, синтетична система соціально-економічних явищ, які відбуваються внаслідок кримінально й адміністративно карних дій, здійснюваних через юридичних осіб різних організаційно-правових форм і без них з метою одержання доходів шляхом здійснення суперечних законодавству й нормативним актам фінансових, торговельних та інших операцій [1].

Тіньова складова економіки — це система економічних відносин, що складається в суспільстві всупереч законам, правовим нормам, формальним правилам господарського життя, тобто перебуває поза рамками правового поля.

Масштаби вітчизняної тіньової економіки й корупції становлять загрозу національній й економічній безпеці України, яка наблизилась до небезпечної межі.

Література:

1. Богомолов В.А. Экономическая безопасность: учебное пособие / В.А. Богомолов. — М., 2009. — 295 с.
2. Грицюк Т.В. Государственное регулирование экономики: теория и практика / Т.В. Грицюк. — М.: Изд-во РДЛ, 2006. — 288 с.
3. Офіційний сайт Верховної Ради України. Закон України "Про основи національної безпеки України". [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Верховної Ради України Постанова "Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Показники стану й росту економіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду Доповідь по окремих країнах і суб'єктах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org/external/>
7. Офіційний сайт Центрального розвідувального управління США. Франція: темпи росту реального ВВП [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.cia.gov/index.html>
8. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: Россия и мир. 1992—2015 / Р.А. Фатхутдинов. — М.: Экономика, 2005. — 606 с.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2012 р.